

ELLİ DOKUZUNCU İNİKAD

2 Ağustos 1337 Salı

İkinci Celse

REİS : Mustafa Kemal Paşa Hazretleri.

KÂTİP :

REİS — Celseyi açıyorum.

Zaptı sabık hulâsası okunacaktır.

1. — ZAPTİ SABIK HULÂSASI

ELLİYEDİNCİ İNİKAT

30 Temmuz 1337 Cumartesi

İKİNCİ CELSE

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin tahtı riyasetlerinde içtima ederek; Heyeti Vekile Reisi Fevzi Paşa Hazretlerinin Eskişehir'in sukutundan sonra yaptığı ziyaret neticesi cephedeki son vaziyet hakkındaki izahatı ve Büyük Millet Meclisinin Kayseri'ye nakli mevzuundaki müzakerelerden sonra; Büyük Millet Meclisinin Kayseri'ye nakli hususunda lüzumuna göre yeniden bir karar ittihazına; Diyarbakir Mebusu Hacı Şükrü Beyin İstiklâl mahkemelerinden maada

her sancağa salâhiyeti fevkalâdeyi haiz bir müfettiş izamı ile Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Beyin Müdâfaai Milliye Vekâletinin hesaplarını tetkik etmek üzere bir heyet teşkiline mütedair teklifleri red olunduktan sonra Hariciye Vekili Yusuf Kemal Beyin Fransızlarla teati olunan mektuplarla alâkalı izahatı dinlendi ve celseye nihayet verildi.

Reis

Mustafa Kemal

Kâtip

Kütahya

Ragıp

REİS — Zaptı sabık hulâsasının reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD

1. — *Cepheden avdet eden Sinop Mebusu Rıza Nur, Karesi Mebusu Vehbi ve İzmir Mebusu Mahmut Esat beylerin takdim ettikleri müşterek rapor ve bu zevatın rapor üzerinde verdikleri izahat.*

REİS — Celseyi açıyorum. Cepheden gelen arkadaşların müştereken verdikleri rapor okunacaktır. (Rapor okundu.)

RIZA NUR BEY (Sinop) — Efendim, memur buyurduğunuz mahallere gittik, Arkadaşlarımın demin de arz ettiği veçhile gerek karargâhlar olsun ve gerekse kıtaat olsun bütün grupları dolaştık ve bizzat zabitan ve neferat ile görüştük. Bir çok grupları gezdik ve bunlardan bir takım malûmat istihsal ettik. O malûmatı bir kaç sınıfta olmak üzere Heyeti Celileye arz edeceğim. Birisi, gördüğümüz vaziyeti hakikiye nedir? Şunu istitraden arz edeyim, ki her ne gördükse onu aynıyle söylemeği kendimize bir vazife vataniye biliyoruz. Çünkü şuna kaniiz ki bilinmeyen, söylenmiyen derdin devası olmaz. İbtida derdi teşrih etmeli, sonra davasını aramalı.

Tekrar arz edeyim, gittiğimiz zaman hakikaten zabtî rabtı yerinde mükemmel bir ordu bulduk, emrû kumanda kemali mütavaatla yukarıdan son nefere kadar gitmektedir, buna çok memnun olduk.

Sâniyen; zabitan ve efradın maneviyatını pek yüksek bulduk. Bu bir hakikati mahzurdur. Fakat bunun yanında diğer bir şey gördük. Maatteessüf ordu ricat esbasında bazı aksamını zayi etmiştir. Adet kâfi derecede değildir. İyi bir ordu, esas bir çekirdek mevcuttur. Bir esas, bir çekirdek tamamiyle mevcuttur. Bizim aralarına girmemiz efrada, zabitan, cidden, hakikaten hüsnü tesir hasıl etmiştir. Bunu orada bilfiil anladık. Bizim tarafımızdan onların unutulmadığını gösterdi ve bundan çok istifade gördük.

Orada gördüğümüz bu güzel şeyler yanında bir takım da kötü şeyler vardır. Meselâ arzeylediğim şu güzel şeyin yanında diğer bir şey vardır. Böyle bir ordu bulabileceğine adeta kanı olamaz. Buna rağmen elde güzel bir ordu mevcuttur. **Kıtaat vardır ki 24 saat zarfında 84 km. yol yürümüş, şayanı tak-**

dirdir. İftihar etmeliyiz ve bu güzel işi de söylemeliyiz, şerefi her kime aitse o şeref hakikattir. Fakat bunun yanındaki kusurumuz, askerin bir defa çarığı yoktur. Yol yürüyen asker iyi kundura alır. Fakat bize çarık lâzımdır. İyi bir çorapla kundura ister. Fakat çarığı yoktur. Bir kısmının var, çıplak ayaklı var. Ayağını..... vakitte buraları gözüktüyor, ayakları yalındır. Piyadelerin atı çarıktır.

İkincisi; bazı menatıka gittik, ki o menatıkta gölgesine sığınmak için ne bir ev, ne de şu kadarcık bir yaprak vardır. Bu asker bu güneşin karşısında sabah-tan akşama kadar duruyor. Gece olduğu vakitte yüksek bir tepedir. Soğuk oluyor, bir kaputu yoktur. Doktorlarla görüşüm, teşemmüsten vukuat var mıdır dedim. Teşemmüsten vukuat nadirdir, dediler. Hayret içinde kaldım. Bu millet tarihlerle isbat edilmiştir, takdir edilmiştir ki meşakkı mihene bundan mütehammil bir millet yoktur. Eğer böyle olmasaydı bunlar susuzluktan kırılırdı.

Sonra efendim bazı menatik vardır ki su yoktur. Efradın mataraları eksiktir. Kurbaları yoktur, eksiktir, fıçı yoktur. Bu teşkilât mevcut değildir. Vakıa asker, ordu ricat esnasında bunun bir kısmını gaip etmiştir. Fakat gaip ettiği şey azdır. Demek ki esasen mevcut değildir. Sonra ordunun % 20 nisbetinde süngüsü yoktur. Süngü yapmak güç bir şey değildir ve bu, sa'yile yapılmak kabildir. Vakıa büyük bir saydır, fakat sa'yin elinden hiç bir şey kurtulmaz. Bu milletin menabii her şeye kadirdir ve yapılabilir. Bu milletin, bu yurdun her şeyi vardı. Sonra süvari var, kılıncı yoktur. Kılıncısız süvari bir şey yapamaz diyorlar. Peki onu da kabul ettim. Fakat bu memlekette pala, yatağan doludur. Evet. Sonra efendim, buna rağmen bu efrat hakikaten arslan gibi doğuşmüştür ve zabitan kezaik doğuşmuşlardır. Bunun isbatı zabitan telefatinın efrat telefatinı nisbetle yüzde ondan fazla olmasıdır. Büyük fedakârlıkla doğuşmüştür. Ordu dört beş bin nisbetinde yaralı ve şehit vermiştir. Hafif yaralılara nisbetle ağır yaralılar yüzde üç nisbetindedir. Bu şeyi bir gurupun istatistik mahiyetinde bir kaydından aldım, tahmindir, fakat bu fikir zannedersem Heyeti Celileye kâfi gelir. Bu kadar az olmasının esbabı tabiatıyla ricat esnasında ordunun ağır yaralılarını nakledememiş, fakat gaip bir kaç sınıf addedilmek lâzım gelir. Gaip, firar, esir ve bunda Yunan'ın casus teşkilâtının da dahli olsa gerektir mevcuttur ve iyi çalışmıştır. Maatteessüf buna karşı inzibatî bir şeydir, lâyıki veçhile yapılamamıştır. Bu ihtiyaç ordu için umumî bir kaç sınıfa taksim edilebilir ki hulâsa edildiği takdirde bi-

risi ikmal efradı, birisi geri hidematı, silâh, cebhane işe meseleleri tabii geri hidematına dahil oluyor. Bunların tafsilâtı cetvel halinde mevcuttur.

Şimdi bir mühim ve nazik kısım; niçin ricat ettik? Ricatlar, mütehassıs gibi bilmiyorum, fakat aklımın erdiği, bir lüzumu askeri üzerine bir manevra tahtında yapıldığı gibi, bir de mecburî olur. Bizde bu iki kısım memzuç gibidir. Fakat icbarî kısmı diğer kısmına galiptir. Kumandanlar vaziyetin müşkilleştğini gördükleri zaman orduyu geri almayı münasip görmüşler ve orduyu kurtarmak ve elde bir ordu bulundurmamak gayreti içinde yapılmıştır. Anladığımıza göre eğer ric'at tedbiri yapılmamış olsaydı belki bir felâket zuhur edebilirdi. Acaba ric'ate neden mecbur olduk? Onun asbap ve avamili nedir? Bu hususta bendeniz mütehassıs olmadığım için fazla söz söylemeyeceğim. Fakat umumî arz edebileceğim şey şudur ki, düşman manevra hususunda bize tefevvuk etmiştir. Adetçe mütefevviktir. Fakat o kadar büyük bir tefevvuk değilmiş. Düşmanın topçusunun mütefevvik olduğunu söylüyorlar. Bu bir hakikattir. Tabii bu da avamilden birisi olmak icabeder. Düşmanın topundan Türk askerinin göğsü ve elindeki süngüsü daha kuvvetlidir. Her yerde düşman Türk süngüsünün karşısında tahammül edemiyerek firar etmiştir ve süngü hücumu yapamamışlardır. Adeta yani mukavemeti vardır ve kâfidir ve şuna da şükrederim ki ric'at esnasında büyük miktarda toplar kaybedilmemiştir. Buna diğer bir âmil de - icrayı tesirden hali değildir - istihbarat meselesidir. Bana gelen kanaate göre her şeyi öğrenebilmiş gibi diyemem bütün, fakat her şeyi öğrenebilmiştir. Casuslar tertibetmiştir, ordumuzun içine nefer gibi sevk etmiştir. Eskişehir elimizde iken oraya mütemadiyen adamlar sevk etmiş, fuhuşhanelere kadar adam sevk etmiş, kadınları elde etmiş ve istihbaratını yapmış, aynı zamanda orduyu firara teşvik etmiştir. Hatta şurası garip ki Ankara'ya kadar bile müsellâh casuslar göndermiştir. Müsellehan buraya gelmişler, istediğini yapmışlar. Fakat efendiler, muhterem arkadaşlar, bunları arz ediyorum, bunları hatıra getirmek lâzımdır. Bu hususa çok dikkat etmemiz lâzımdır. Her şahsın, her düşüncenin fevkindedir. Bundan başkası yoktur. Bu devlet ve milletin hayatı mevzubahistir. Bu millet eğer hayatını gaibedecek olursa bizim şahsî hayatımızın ehemmiyeti yoktur. Düşmanın ne olduğunu görüyoruz. Bizi yahudiden rezil edeceklerdir. Yaşamak imkânı yoktur. Onun için bu hususta çok ihtiyatkâr bulunulmasını rica ederim. Bununla da anlaşıyor ki bir avamil de inzibatın noksanlığıdır. Hat-

ta yalnız buralarda değil, ordu gerisinde dahi inzibat mefkut denecek derecededir. Setir kıtaatı pek âlâ menedebilirdi ve bunun bir delili de şudur ki, tabii ismi lâzım değil; bizim hiç birimizi müstefidetmez. Birisi vardır ki onun grupunda firar nakıstır. Her guruptan daha ziyade iki buçuk kuvvet umumiye ile gelmiştir. Demek ki inzibatta şiddet perverdir. Bu cuheti düşünmüştür. Diğer taraflarda yapılamamıştır.

Diğer avamil ve esbaptan birisi de geri hıdematının iyi yapılmamasıdır. Bu da en ziyade Müdafaai Milliye Vekâletine taalluk eder. Hatta diyebileceğim ki arkadaşlar Müdafaa Milli bugüne kadar uyku uyumuştur. Paşa Hazretlerini yakından tanırım ve çok hürmetim vardır. Cidden vatanperver, cidden faal ve müstakim bir zattır. Hüsnü niyeti, her şeyi yolundadır. Fakat ne olmuş ise olmuş, Müdafaai Milliye uyku uyumuştur. Vazifesini bihakkın yapmamıştır. Ne iaşesini ve ne levazımın yolunda yapmamıştır. Ne ikmal efradı şeyisini yapabilmiş, ne başka bir isimi hiç bir şey yapamamış. Bendenizin hasıl ettiğim kanaat, ihtisasım budur.

Sonra zannederim ki, Erkânı Harbiye Umumiye de bu asara göre ademi kifaye göstermiştir. Aklım ermez ki, ihtisasımı söylüyorum. Mütihazsısı bu mesaili güzel tenkit edebilir ve işin hakikatini iyice münakaşa edebilir. Mesmuatıma, meşhudatıma göre, aklımın erdiği kadarı ademi kifaye mevcuttur. Adeden, kemmiyeten bu mevcuttur.

Sonra asker vazifesini bihakkın ifa etmiştir ve arslan gibi döğüşmüştür. Fakat buna mugayir, idarede mi yoksa nerededir, bazı hatiat olmuştur ki ric'ate tesir eden avamil sırasına geçmiştir.

Bu hususta bir de çoğu eski arkadaşım olan Heyeti Vekileyi zikredeceğim. Bendenizce onlar da batı davranmışlardır. Zannederim ki, devairde muamelelatı kırtasiyeye boğulmuşlardır. Daha âli bir nazarla siyaset takibederek, ordumuz ne haldedir, vazifesini yapabilir mi ve tedabiri lâzıma ittihazı mümkün müdür, bunu düşünmemişlerdir. Vakıa içlerinden birine ait, hepsi alâkadardır. Mesele, bu hususta teşebbüssüzlük, idaresizlik göstermişlerdir. Fakat mesele bunlardan ziyade bir noktada tekâsüf eder ki o da Müdafaai Milliye Vekâletinin başı üstündedir. Müdafaai Milliye Vekâletinin iş yapamadığını da arz edeceğim. Bir defa birinci olarak geri hıdematında Müdafaai Milliye iş görmemiştir. Çünkü Müdafaai Milliye Vekili bugün üç vazife ile mükelleftir. Birisi Müdafaai Milliye, ikincisi Erkâm Harbiye Umumi-

ye, diğeri kabine riyasetidir. Kabineye riyaset etmek diğerlerine nisbetle ehemmiyetsiz ise de, arkadaşlar üç işi bir kişi görebilir mi, göremez mi? Bahusus bir iş bile bir adamın bütün zamanını massetmeye kâfidir ve bahusus böyle, bir milletin hayat ve mematı mevzubahis olduğu günlerde iş göremiyecektir. Nerede kaldı ki üç işi birden görecektir? Bunun sebebini anlayamıyorum. Niçin üç işi bir kişide toplanmıştır? Eğer bugün İstanbul bizden ayrılmışsa niçin getirmemiş ve zannederim burada da mevcuttur, meselâ nasıl iş yapamamış? Müdafaai Milliye bir defa adeta kısa düşünmüş demiş, meselâ ne istiyor, yüz istiyorken elli yapmış, kısa tedbirler yapmış, azamî tedbirler yapmamış. Bir şey olur, olmazsa biraz gerilerim, yine bir iş olur demiş, kısa tedbirlere teşebbüs etmiş, azamî gayrete gelmemiş. Meselâ ordunun adedi daha ziyade yapabilirdi, yahut orduda noksan olduğu zaman ikmal edecek depolar yapabilirdi. Depo efradı muallim olurdu. İsteddiği zaman üç gün içinde yerine gönderirdi. Bunu yapmamış. Yapsa bile ne nisbette? Katre kabilinden bir şeydir. Meselâ bütün herifler, bütün Avrupa matbuatı bar bar bağırıyorlar, kiral geliyor, hücum edecek, yine azamî tedbiri yapmamıştır. Meselâ taarruz başladıktan sonradır ki, Maraş tarafından dokuzuncu, beşinci fırkaları götürmeye başlamıştır. Bunu daha evvel götürebilirdi. Hatta öyle bir fikir vardı ki harbin tekâsüf ettiği cenahta bir veya iki fırkamız ihtiyatta buluna idi, harpte biz galiptik. Bugün bütün Türkiye'de düğün bayram olabilirdi. Halbuki bu emri taarruzdan sonra vermişlerdir. Evvelce verebilirlerdi, mani yoktu. Fransızlarla aramızda leytilaal mevcuttu, yani adeta sıkışmak şeyinde, soluğu soluğuna onun gibi bir şeydir. Sonra bunlar eskiden yapılmamış, fakat şu 15 gündür gözümüzün önüne dikilen tehlikenin dehşeti bizi o hale getirecektir ki, faaliyetin son derecesine gelmeliydik. Uyku uyuyoruz. 15 gündür Müdafaai Milliye hiç bir şey yapmamıştır. Meselâ 300 tevellütlüler tahtı silâha alınıyorlar, dün emir vermişler. Bu emir daha evvel verilebilirdi. Niçin vermemişler? Cephe kumandanı bekaya ve firarî istiyor, toplayın, yollayın diyor. Buradan cevap veriyorlar, diyorlar ki, bir aya kadar 500 firarî gönderebildik. Bir aya kadar bilmiyoruz, ne olur. Ya gelir üzerimize yüklenirse. Şurasına sureti katiyede kani olalım ki, arkadaşlar, eğer biz bu yolda faaliyete geçerseniz, ordunun nevakısını âcilen ikmal edersek, bu ordu düşmanı Sakarya vadisinde parça parça yapar. Fakat şunu da söyleyeyim ki, eğer bunu yapmazsak tehlike muhakkaktır. Ordu tutunamaz ve hususî istihbaratı-

ma nazaran Müdafaai Milliye vazifedar olanlardan bazıları daha evvel lâyhalar vermişler, bunların hiç birisi nazarı itibara alınmamıştır. Müdafaai Milliye uyumustur. Bizde âdet vardır, rapor bir yere gider uyur. Öyle olmuştur. Hatta bir şey işittim, o da garabetimi muciboldu. Müdafaai Milliyeden ümidini kesen bir iki küçük memur bu bapta gizlice Garp Cephesi Kumandanlığına müracaat etmişler. Şöyle olsun, böyle olsun, filân. Şimdi meselâ Müdafaai Milliye depo teşkilâtı yapıyor. Üç depo teşkil etmiştir. Fakat bu üç depo ayda altı bin kişi verir imiş. Bu kâfi değildir efendiler. Bunun çok, çok daha fazlası lâzımdır. Bunu bugün yapıyordu da evvelen niye yapmadı? Bugün ordunun zabıt zayıtı, ki en mühim olan zayıttır, fazladır. Ordunun beş altı yüz zabıte ihtiyacı vardır. İhtiyacı mübrem halindedir. Bakınız bu zabıtları bulmak için bugüne kadar teşebbüs yapılmamıştır. Buna teşebbüs edilmek lâzımdır. Bazı kıta vardır ki, tek bir zabıt elinde kalmıştır. Buna teşebbüs etmek lâzım idi. Yapmamıştır.

Şimdi, meselâ İstanbul'da bir çok zabıtlar var. Bu zabıtları buraya getirmekten hazer ediyoruz. Umumî korku var, ben de o fikirdeyim. Fakat bir hakikate desteres oldum. İstanbul'dan gelen zabıtlar hemen ekseriyeti azimesi pek iyi harp etmiştir. Şimdiye kadar taarruzun ibtidasına kadar İstanbul'dan 3 500 zabıt celbedilmiş bu 3 500 zabıttan 25 zabıt mahkemeye tevdi edilmiştir ve bu harp esnasında en iyi miyar budur. Ancak 5-6 zabıtın meşkûk-ül-ahval olduğu zannı hasıl olmuştur. Diğerleri pek güzel harp etmişlerdir. Bunu Müdafaai Milliye'nin bilmesi lâzımdır. Pekâlâ İstanbul'dan harcırahlarını vermek suretiyle yani bu hesaba göre hain yahut meşkuk-ül-ahval yüzde biri geçmiyor ki bu, değil bu zamanda, başka zamanda olanlar vardır. Harbi Umumîde ne kadar zabıtlarımız düşman tarafına geçtiler, casusluk yaptılar. Filistin'in sükûtuna sebebiyet verenler de vardır. Olur, yani tabii derecede bir şeydir.

Sonra efendim Müdafaai Milliye'nin kusurlarından bir şey arz edeyim, son zamanlarda buradan cepheye ekmek yollanmıştır. Bu ekmeği alan almış, üç binini alan olmamış. İntizamsızlığa bakınız, alan almış, üç binini alacak adam bulamamışlar. Bir hafta orada bekledikten sonra tekrar buraya gelmiştir ve küflenmiştir. İş görünü, nasıl gidiyor.

Sonra efendim, inzibat meselesinde şu vardır. Maatteessüf Eskişehir'de casusluk eden fahişeler, sanki başka kıymetli bir metaı kalmamış gibi, Eskişehir'den şimendiferle buraya sevk edilmiştir ve bunların bir kısmı arabalarla, çarşafarla gezmektedir ve hatta

bazıları aile namile... (İsmi söyle sesleri) İsim söylemeye hacet yoktur. Söylemedim hiç bir şey. Çünkü bugünkü gibi bir hal yoktu. Bu bir hiyanettir. Yalnız bunu da söylüyorum, tahtie için değil, hepsi mes'ul olunsun diyerek değil, yalnız iyi tedbirler alalım diye söylüyorum. Şunu da rica ederim ki, her şeyden evvel tedbir düşünelim. Tedbirlerin bulunması için bunları söyliyerek nazarı dikkati celbediyorum.

Sonra efendim; Müdafaai Milliye merkezinde o kadar lüzumsuz genç, dinç muvazzaf zabıtlar vardır ki burada oturuyorlar. Belki 200'e balığ olur. Anlarım, bir şube müdür bir mütehasıstır, yerine adam bulunmaz o kalır, anlarım. Belki muavini de kalır. Fakat diğer kırtasiye işini çocuklar yapar. 13 - 14 yaşındaki çocuklar görür. Onları koysunlar. Hatta şayanı hayrettir, bir çok mülkî memurlar vardır. Hatta şayanı daha şayanı hayret bir şey söyliyeyim, daha geçen gün kafası yerinde bir erkânı harp yüzbaşısını Kırşehirine ahzı asker kıtası reis muavini diyerek göndermiştir. Bunu kim yapar? Bu gitsin cephe de çalışsın.

HAŞİM BEY (Çorum) — Müsteşarı da hesaba kat.

RIZA NUR BEY (Devamlı) — Benim şahısla şeyim yok. Yalnız olan şeyleri söylüyorum.

Bugün bir müşkil daha vardır. Levazım işi katıyen yolunda gitmiyor. Buna da sebep müteahhitlerin para alamamalarıdır ve zannedersen Heyeti Celileniz... Bugün müteahhitler mağazalarını kilitlemişler ve askeriye kilitlerini kırıp mal alıyorlar. Para vermiyor. Halbuki Heyeti Celileniz Müdafaai Milliye ne isterse, adı bütçe, münzam bütçe her şeyi vermiştir. Hiç münakaşa etmeden biliyorlar ki her şey buna merbuttur. Ne istemiş ise Meclis vermiştir. Bu parayı Milli Müdafaa ne yapmıştır? Biz gezdik, ordunun bütün levazımı eksiktir, vesaiti nakliyesi eksiktir. Vesaiti nakliyeden bir şey varsa halktan cebren toplanmıştır. Acaba şöyle bir şey varid olabilir mi? Müdafaai Milliye bu paraları suiistimal mi etti, yoksa Müdafaai Milliye bu paraları Maliyeden alamadı mı? Meseleyi bilmiyorum. Mesele burada iki renk alır. Evet, eğer alamadıysa Maliye Vekili muhatabınız olacaktır. Ama diycek ki, para yok ki vereyim. O zaman Meclisi Âliye gelip buna bir çare bulunuz, para veremiyorum demeli idi. Olamıyorsa istifa etmeliydi. Eğer suiistimal ise mesulleri şiddetle tecziye edilmelidir. Fakat işittiğime göre bir takım suiistimaler de mevcuttur, tafsilâtını bilmiyorum.

Lâkin ihmal cihetine gelirse tümen tümen. Çok zaman ben burada mevcut değilim, yalnız betaet ve ihmal tümen tümen mevcuttur. Tekâsül Müdafaai

Milliyede bütün dehşetle mevcuttur. Meselâ silâh meselesi. Silâh alınıyor. Silâhın bir kısmını biliyorsunuz ki, bedava aldık, Ruslar verdiler. Cephane bol bol verdiler. Cephane ve silâh tedarikinde bir aciz mutasavver değildir. Diğer taraftan satın almak için menba da vardır. İngiliz karargâhının kumandanının yaverleri; bilmem neleri, bol bol silâh satıyorlar. Kumandan da demek müşterektir. Yaveri bilmem nesi yaparsa, işittim ki yüzlerce mitralyöz ve binlerce tüfenk satılıyor. Bizim Osmanlı mitralyözlerinden bile iki bin tane varmış. Ben Müdafaai Milliye Vekili olsaydım her şeyden evvel bunu satın alırdım. Bir tanesi yüz tane nefer demektir. Bununla techiz edilen kuvvetli bir ordu meydana getirirdim. Şimdi o adamlar teklif ediyorlar. Parayı veriniz, size istediğiniz noktada teslim edelim. Meselâ İnebolu'ya, güzelce İngiliz gemisiyle almışlar, çok zaman bunlarla uğraşmışlar. Son zamanda almışlar. Elli lira fazla idi, değildi diye sebep bunu göstermişler, almamışlar. Son zamanda sıkışınca yine alıyorlar. Evvelce bilmiyorum, bu sefer parasını vermiyorlar. Verdik diyorlar, bankaya gidiyorlar, bankada yok. Bir takım müşevves işler.

Sonra efendim bu geri hidematı cephe kadar mühim olan şeydir. Belki zafer terazisinde kefenin birini o teşkil ediyorsa diğerini de levazım işi. Burada bir erkânı harp kaymakamının elinde kalmıştır. Bu zat buna yetişemez. Buna sebep nedir bilmiyorum. Bir adam daima bir çok vazifeleri kendi avucunda topluyor. Nedir bilmiyorum, yetişemiyor. Yetişemediğinden dolayı en nihayet vazifesinin bir kısmını yakınında Vekâlete Üçüncü Şube müdiriyyetine havale ediyor. Ama o şube bu işlerde hiç bulunmamıştır. Yalnız, tecrübesi neticesi de değil ve zamanı değildir. Burada bir adam vardı, hepimiz de biliyoruz, Rıza Bey derler; bu zat Harbi Umumi esnasında Çanak-kale ordusunun bütün levazımını tedarik etmiş ve yapmıştır. Hem pişkindir ve hem de çalışkandır. Eğer bu adam gelmiş olsa iki günde size çarık bulur, diyorlar. Bu adamı oradan atmışlar. Bu adamı niye atıyorlar? Bunu anlamıyorum. Bu adam ehildir, bundan başkası yoktur. Şahsî dargınlık bugün tecviz edilemez. Bugün herşeyin fevkinde bir şey var, zafer. Sonra efendim bu nevakıs mevcut ve bu ihtiyaç mevcut ve bunların tazmini âcildir.

Şimdi acaba bunlara karşı ne yapabiliriz ve ne yapmalıyız? Bu nokta uzun uzadıya düşünülecek meseledir. Ariz ve amik düşündükten sonra niyet etmek ve bir program dizmek ve der'akap icraata geçmek lâzımdır. Sahai faaliyete geçmek hepimize en

büyük fırsattır ve vazifemiz olan şeydir. Bunu yapmazsak vazifemizi yapmamış, ihmal etmiş ve bu milletin felâketine sebebiyet vermiş olacağız. Bütün ensali millet tarafından ve tarihte tel'in edilecek bu Meclistir, başkası değil. Ondan sonra mebuslardan hiç kimse kurtulmaz, öldürürler. Bunu da iyi bilelim. Ona göre davranalım ve buna göre azamî ve âcilen ne yapmak lâzımsa yapalım. Bu budur, gaflet etmiyelim.

Bir dakika gözümüzün önünde, şimdi harbin birinci safhasını galbettik. Harbi galbetmedik. Şimdi birinci safha geçmiştir. Yeni bir safhaya giriyoruz. Önümüzde bir ordu var. Bir düşman var, Eskişehir'de duruyor. Bu ya bunun üstüne gelecek, ya gelmeyecek, bugün gelecek veyahut bir ay sonra gelecek. Şimdi bizim yapacağımız şey nedir? Biz gelecek diye düşünelim ve ona karşı ne yapabilecekssek süratle yapalım. Eğer gelmezse, biz mevcut hazırlığımızı daha da tezyidedelim. Taarruza geçelim. Orduya taarruz kabiliyeti verelim, bugün taarruzu yapamayız. Bu halinde müdafaayı da yapacağı meşköktür. Çünkü adedi noksandır. On on beş gün içinde orduyu orada tutunacak bir hale koyamazsak fena bir vaziyete düşeriz. Dünyamızı, ahiretimizi gaibederiz.

İki sistem vardır. Sistemin birisi Hükümetin sistemidir. Bu sistem şöyledir : Biz ortalıkta heyecan tevfid etmiyelim. Sızıltı çıkar. Büyük büyük işlere sebebiyet veririz. Belki de düşünüyorlar diyorlar. Orduya şimdi 30 bin nefere mi ihtiyaç var. On bin verelim, orada tutunalım. Yine kaç bin kişi lâzım? Eh 15 bin, bakalım, geldi, durabildik mi âlâ, duramadık mı çekilelim. Bu tedrici sistem diyorum. Şimdi efendiler bu halin neticesi fevkalâde mahzurludur. Nasıl? - Şimdi müsaade eder misiniz yüzümü sileyim - Efendim şimdi böyle yapmak ne gibidir? Adeta bir şeyin ağzına lokma lokma ekmeği koparıp vermek demektir. Birisinin ağzına büyük ekmeği koparıp ver yut-sun, bu olmaz. Bunun ağzına somunu dayayabilir misin, boğulsun? Bu budur, lokma lokma yedirmektir. Kuvvet hebaen mensura gidecek. Sonra diğer taraftan ne olacak? Ordu ne ile beslenecek, insanca, servetçe, bilmem nece? Biz Ankara'yı terkettiğimiz vakitte Konya ile aramız kesilecektir. Etmese dahi münakalâta müşkilât çekilecektir. Sonra elimizde ne kalıyor? Kastamonu kalıyor. Biré üç verir. Orman ıkarın doyurmaz. Erzurum ve Trabzon'u biliyorsunuz. Harbi Umumide mahvolmuştur. Köy göremezsiniz. Bir şey yok. Sivas mı kalıyor elimizde? Zahire belki Kastamonu, Sivas, Erzurum'u da geçindirsın. Ya

vesa'î nakliye meselesi? Demek olur ki menabîmiz kuruyacaktır. Menabî kuruyunca ordu inhilâl eder.

Diğer bir cihet var. Bunun halkta aksi tesiri olacaktır. Halk ümitsizliğe düşecek, meysus olacaktır. İnhilâl edeceğiz. Geçen gün burada bizim aramızda bir panik oldu. Bunun sebebi de Hükümettir. Rica ederim, başka türlü düşünmeyiniz. Çünkü onlar verdiler kararı. Meclisi Âli bu kararı tadil etmiştir. İşte suya taş atarsınız dalgaları gittikçe büyür. Memleket te gittikçe... Eğer Hükümetin o firarını kabul etmiş olsa idik ne olacaktı? Kıyamet kopacaktı. Belki inhilâl, maazallah inhilâl. Bereket versin, elhamdülillâh kurtulduk. İyi bir netice hâsıl etmek ümitleri baki kalmıştır. İşte bu, Hükümetin bir sistemidir. Hükümet ricali böyle düşünüyor. Bendenizce arzlediğim sebepten... İnhilâle sebebiyet verir. Amma demem ki sureti katiyede inhilâle sebebiyet verir. Fakat yüzde seksen böyledir. Altı ay, bir sene devam ettiririz. O esnada çok memuldür düşmanda da inhilâl eseri görülmüş olur. Fakat zaiftir, yani zayıf bir şeydir. Bendeniz bu usulün katiyen aleyhindeyim.

Diğer sistem, azamî mesai ve kudret sistemidir. Bugün âcilen yapılmak lazımdır. Bu millete biz bir heyecan verirsek, millet azmü iman ile, zafer neşesiye çalkalanırsa idarei umur eden devair ve zevat faaliyete gelir, geceli gündüzlü... Bir orduya, farzedelim, yirmi bin ikmal efradı lazımdır. Elli bin veririz. Hepsini teslih edemezsek depoya teslim ederiz. Tâlimü terbiye veririz. Silâh, şu kadar var, şu kadar daha bulmaya çalışırız. Ruslarla iyi bir siyaset yaparsak, idare edersek onlardan cephaneye de, herşey de alabiliriz. Çünkü onlar bizim garp cephemizi kendilerinin garp cephesi addederler. Burada olacak Türkün felâketi onlarındır. Para ile İstanbul'dan da alabiliriz. Vesa'î nakliyeyi halktan cebren toplayabiliriz. Bu zulmü bir ay daha yapabiliriz. Bunları azamî surette yapalım. Ben Cenabı Hakka iman eder gibi iman ederim ki zafer muhakkaktır, katidir. Bu benim için büyük bir kanaattir.

Şimdi bunun için ne yapabiliriz? Bunun için bir defa Hükümeti faaliyete getirmek lazımdır. Hükümette olan arkadaşlar kırtasiye muamelâtını bıraksınlar. Müsteşarlara terketsinler. Yalnız müdafaai memleket meselesini gece gündüz düşünmelidir, bir. İkincisi; Meclis tamamıyla gayrete gelmeli ve zannediyorum ki gayret devresi olduğunu bihakkın takdir etmişlerdir. Biz Hükümetle teşriki mesai ederiz. Değil onun mesaisine mümanaat, değil bilâkis onu takviye etmek için biz de aramızdan adamlar, heyetler

gönderebiliriz. Cepheye göndeririz, geriye göndeririz arkadaşlarımızdan. Bir kere şöyle on beş, yirmi gün dolaşırlar. Firarının da, bekayanın da önünü alırlar. Hatta silâhlariyle bakayayı getirebilirler. Bundan büyük himmet olur mu? Sonra efendim, içeriyi idare etmek için müfettiş gibi arkadaşlar gönderilir. Mülkiye memurlarının başında bulunur, kontrol ederler. İstiklâl mahkemeleri çok mühimdir. Hatta bir kaç zabıttan cepheye işittim, tesiri bilfiil görülmüştür. Düşünmeye lüzum yoktur ve nasıl korkutuyor. Hem şiddetle, hem adaletiyle korkutuyor. Cezası büyük. Sonra da köylüye zulmeden jandarmanın, mutasarrıfın kafası azıyor, köylünün kafasına sığmayan bir şey yapıyor... çektiyor. Bunun için bu mesele mühimdir. Şimdiden hemen yola çıksınlar. İntihap ve tayin edilen arkadaşlarımız bir dakika durmasınlar ve şimdiden beyanname neşretsinsinler, beklemesinsinler, gitsinsinler. Çabuk ve gayet âcil bir şeydir.

Sonra efendim, Erkânı Harbiyei Umumiye'yi takviye lazımdır. Ne türlü yapılacak bilmiyorum. (Paşa Hazretleri sesleri) Onu bilmiyorum. Müdafaai Milliyeyi uyandırmak lazımdır. Fevzi Paşa Hazretleri Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi olabilirler ve bu işi pekâlâ görebilirler. Bu işe de aklı eren zat bulunabilir. Meselâ zannedersem Refet Paşa Hazretleri pek âlâ yapabilirler. Ne ise, bendeniz bütün samimiyetimle arz ediyorum. Ne duydumsa, ne biliyorsam arz ediyorum, söylüyorum. Savap, hata takdiri âlinize göredir.

Sonra efendim, diğer bir mesele : İsmet Paşa Hazretlerini fevkalâde seven ve çok hürmet eden bir adamım. Bunun için bir şey demiyorum. Hakikaten fazail ve mezayı fevkalâdedir. Fakat bir şey var. Fevkalâde zamanlarda fevkalâde işler ve fevkalâde gayret lazımdır. Bakınız, Yunanlılar bir geldiler, dayak yediler. Bir daha geldiler, kafaları ezildi. Bu sefer azamî gayrete gelerek ne kadar kuvvet cemedebildilerse ettiler. 100 - 120 binden fazla bir şey değildi. Kral tuttu, geldi, o da kâfi gelmedi. Karısı, kızı, oğlu cepheye geldiler. Ne lâzımsa yaptı. Zaman fevkalâdedir. Ne yapmak lâzımsa yaptılar. Şimdi benim hatırıma geliyor ki bizim muhterem reisimiz tam bu işin recülüdür. Onun gibi iyi kumandanımız yoktur. Ulema arkadaşlarımızdan biri dua ediyordu, sonra tek bir getiriyorduk, sonra aralarına giriyorduk, oturuyorduk, onlarla hasbühâl ediyorduk. Efradı, murabba halinde etrafa topluyorduk, arasına giriyorduk, birimiz nutuk tarzında bir şey söylüyorduk. Nedir bu? Gayret mi kalmadı? Heriflerin papazları içine giriyor. Biz de ulema gönderelim, bunu yapalım. Fakat bu zevatı da iyi intihabetmek lazımdır. Biz söylü-

yor idik.. Bunun tesiri cidden görüldü. Zabıtlardan de işittik. Meselâ bugün Umuru Şeriye Vekili gidip te üç beş gün bunlar içinde dolaşa çok büyük teisir olur. Mebuslar gönderelim. Bendeniz hâtıra kabilinden söylüyorum. Bu zevatı da iyi intihabetmek lâzımdır. Bir korkanı gönderirsek. Dikkat edelim böylesi de vardır. Sonra efendim, geri hidematını ne türlü yapacaksak dakika fevtetmeksiz yapalım. Müfettiş mi göndereceğiz? Bunları düşünelim. Heyetler ara-

mızdan teşekkül ederse programlar tesbit ederler. Sahai faaliyete, tatbikat ve ameliyata geçiliyor. İşte bendenizin gördüğümünden, işittiğimden hasıl ettiğim kanaat bu merkezdedir. Bunları arzettim. Şunu da tekrar kemali ehemmiyetle arz etmek isterim : Tenkit sırası değildir, iş zamanıdır. İş sahasına geçelim ve bu millet bu gayretle katiyen kurtulacaktır, muzaffer olacaktır.

REİS — Teneffüs için celse tatil olundu.

Üçüncü Celse

REİS — Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

KÂTİP:

REİS — Celseyi açıyorum. Müzakerelere devam ediyoruz. Söz Vehbi Beyin.

VEHBI BEY (Karesi) — Efendim, Rıza Nur Beyefendinin beyanatı Ordunun kısmen cenahiyle vakıtle ika edilen nekayisten mütevellid tedabirden bir kısmını arzetti. Bendeniz Ordunun gördüğüm ihtiyacatını ve buna dair lâzım gelen tedabiri arzedeceğim. Biz arkadaşlar: böyle müteferrik, grup grup, Ordunun fıkalarına üçer beşer kişi olarak tevzi ettik. Bu işi görüp dönelim dedik ve hatta grubun birisine gitmeye vakit bulamadık. Biraz uzakça mesafede idi. İhtiyacatın âcilliğine ve düşmanın durmamasına ve bizim de durmamaklığımız iktiza etmesine binaen avdet ettik. Orduya, gerek efrada ve gerek zabıtana dedik ki, siz Bedir ordususunuz, Hüneyn ordususunuz. Sizin kurtaracağınız yalnız Anadolu değil bütün Âlemi İslamdır. Binaenaleyh ruhu Peygamberi sizinledir. Çalışınız. Geride sizin üzerlerinize çırpışanları meys etmeyiniz ve sizin için Büyük Millet Meclisi her ne yapılmak lâzımsa yapacaktır. Bütün mevcudiyetle geceli, gündüzlü çalışarak ve bütün milleti de teşrik ederek çalışacaktır. Geride ne ailenizi, ne başka bir şeyi unutmayın. Meclisi Âliniz namına tabiatıyla bunu taahhüd ederek geldik. Onun için gördüğümüz ihtiyacatı arzedeceğiz. Bendenize kalırsa neden olmamıştır demekten ziyade bugün için bunun üzerinde münakaşa edilerek temin edilmesini rica edeceğim. Birincisi : Maaş meselesi efendiler. Cep-hede dört aydır maaş alamamışlar.

HAŞİM BEY (Çorum) — Efradı mı, zabitanı mı?

VEHBI BEY (Devamlı) — Yalnız İsmet Paşa Hazretlerinin aldığı bir miktar para ile Eskişehir'dekilere mayıs maaşatını vermişler. Aralık mütedahil olarak mart, nisan, mayıs ve temmuz katiyen alınmamıştır. Bu defa Reis Paşa Hazretleri cepheyi teşriflerinde bir miktar para götürmüşler. O bir miktar para ile, zabitan müstesna olmak şartıyla, her nefere birer lira bile düşmez... Binaenaleyh her şeyden evvel cepheye kanını akıtan bir nefer veya bir zabıt veyahut bir kumandan hepsi müstesnadır. Sana ayda şunu vereceğiz ihtiyacatı zaruriyen için dersek ve geridekileri sağlam alırsa tesirinin ne kadar çok olacağını siz düşünebilirsiniz. Bütçemiz zaten açıktır. Yapılacak iş isterseniz arz... Bu ihtiyacatın tatmini için bir kere müsavvafı kabul etmeliyiz. Eğer Maliye Vekili Bey... yapmış olsalardı biz Orduyu bugün bu halde görmezdik. Ve ben Garp cephesinin maaşatını veremedim, binaenaleyh sizin tahsisatınızı da veremeyeceğim dese idi; bunu nefsimizde kabul etmeli idik. Bunu kabul ettikten sonra biz bittabi bu büyük teşkilâtı, bu büyük ihtiyacatı temin etmek için azamî bir hak kabul etmeliyiz ve memleketin bu felâketli zamanında peynir ekmele... Diyelim ki, yüksek maaş yüz liradır, diye zabıt ve neferin maaşlarını verelim.

İkincisi efendiler; su meselesi, ki bundan Rıza Nur Beyefendi bahsettiler... ve Kıtalar yürüyüş esnasında susuz kalmıştır. Bunun için kırba, fıçı, tulum her tabura lâzımdır. Hiç olmazsa bir tabura bir tane temin etmeli. Bugün şiddetle ihtiyaç gösteren bir iş-